

**Alternate history during the Soviet period:
genesis and dynamics of the genre**

The article deals with the evolution of the alternate history genre in the Russian literature of the late 1910s – early 1990s, and its shaping factors are defined.

Key words: *alternate history, cryptohistory, genre genesis.*

УДК: 811(477.62=14)'37(045)

Найдюнова Л.А., асп.,
Маріупольський державний університет

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ
«БОГ» В РУМЕЙСЬКИХ КАЗКАХ**

У статті оглядово розглянуті результати аналізу концепту «Бог» на матеріалі румейських народних казок. Концепт «Бог» у румейській мовній картині світу – це творець світу, найвища сутність, яка є складовою частиною життя румейів і відображає ментально-психологічну специфіку та ціннісну орієнтацію румейського народу.

Ключові слова: *концепт «Бог», концептосфера, мовна картина світу, румей.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Опис і дослідження концептів у сучасному науковому просторі викликає великий інтерес науковців. Концепт має складну структуру, тому на даний момент у науці не вироблено єдиний погляд на його складові компоненти. Концепти досліджують лінгвістика, лінгвокультурологія, лінгвоконцептологія та етнолінгвістика. За Д.С. Лихачовим концептосфера – це сукупність концептів однієї нації, вона створена усіма потенціями концептів носіїв мови [Лихачев 1997, 4]. Певна мовна особистість має свою індивідуальну концептуальну картину світу. Таким чином індивідуальні особливості сприйняття народом навколишнього середовища розкриваються в інтерпретації базових концептів.

Метою статті є опис лексичної реалізації одного з ключових концептів сучасної лінгвістики – концепту «Бог». Концепт «Бог» є однією з найважливіших культурних універсалій, основа всіх світових релігій. Кожна культура по-різному розуміє Бога, але для кожної його існування є значущим. У зв'язку з цим концепт «Бог» належить до базових концептів ментальної сфе-

ри, а також входить до системи інших концептів морального, філософського і наукового змісту.

У лінгвістиці аналіз концепту «Бог» фокусується на проблемах лексикології, стилістики, дискурсу, лінгвістичної когнітивістики. Так, у сучасній лінгвістиці дослідження номінацій Бога на матеріалі різних мов торкалися їх характеристик, які виражені в тексті різними засобами мови: прислів'ями біблійного походження (М.Ю. Котова), фразеологізмами (В.Л. Лисенко, Г.О. Ліліч, Д.С. Лихачов), образними порівняннями (Н.І. Підвальна), біблійно-християнськими метафорами (І.Б. Дубровська), також висвітлювався концепт «Бог» у різних культурах (К.О. Алексєєва, О.В. Єлисеєва, В.Н. Каразіна). Проте у румейській народній культурі місце концепту «Бог» залишається недослідженим. Таким чином дане **дослідження є актуальним**, воно поглибить знання культурної спадщини такої етнічної групи як румеї, доповнить та уточнить структуру зазначеного концепту, виявить його місце у ціннісній та концептуальній картині світу румеїв Надазов'я.

У сучасній лінгвістиці існує багато визначень терміна «концепт». На думку Г.Г. Слишкіна, концепт є одиницею, яка пов'язує разом наукові дослідження в області культури, свідомості та мови, оскільки він належить свідомості, детермінується культурою та відтворюється у мові [Слышкин 2000, 9]. Концепт служить для пояснення одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини. Це оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці [Кубрякова 1997, 90]. Д.С. Лихачов вважав, що концепт «не безпосередньо виникає зі значення слова, але виявляється результатом зіткнення словникового значення слова з особистим народним досвідом. Потенції концепту тим ширше і багатше, чим ширше і багатше культурний досвід людини» [Лихачов 1997, 280-288]. Концепт «живе» в словах, а слова складають мову, яка зберігає нашу культуру. Таким чином неможливо не брати до уваги існування концепту як культурної одиниці. Тобто, концепти – це слова культурно-значущі для певного суспільства, які включають власний досвід народу, його культуру, історію, його переживання; те, що відрізняє один народ від іншого. Безумовно, у будь-якій мові знаходять своє відображення й одночасно формуються цінності, ідеали, установки людей, те, як вони мислять про світ, про своє життя в цьому світі. Відповідні мовні одиниці являють собою безцінні ключі до розуміння цих аспектів культури [Шмелев 2002, 296-299]. Не кожне слово може бути концептом, лише тільки те, яке увібрало в себе дух народу. Слово може стати концептом лише за умови реалізації свого культурного компоненту. Концепти – це «ключові

слова», найбільш важливі та показові для кожної культури окремо. Одне з таких «ключових слів» – концепт «Бог», який є константою релігійної свідомості румейської православної людини, світ якої – теоцентричний, тобто Бог розуміється як абсолютне, досконале, найвище буття, джерело всього життя і будь-якого блага. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» надається визначення концепту «Бог»: «У релігійних віруваннях – творець, що створив світ і керує ним та вчинками людей» [Бусел 2005, 90]. В.М. Шевченко у «Словнику-довіднику з релігієзнавства» розкриває поняття «Бог» як «верховну надприродну істоту, основний об'єкт релігійного поклоніння» [Шевченко 2004, 56].

Поняття мовної картини світу базується на дослідженні уявлень людини про світ. У фольклорі ці уявлення реалізуються у міфологічному, наївному, а також релігійному мисленні. У фольклорній мовній картині світу відображається не тільки досвід народу, а й стародавній погляд на світ. Фольклорна картина світу будь-якого народу є своєрідним фрагментом концептуальної картини світу, а також є одним із втілень картини світу традиційної румейської культури. Фольклор румейів спирається на народні стереотипи свідомості, які були вироблені румейської культурою. Як відомо, в основі естетики усної народної творчості є обрядове мислення [Алещенко 2008, 9]. Фольклорна картина світу є частиною національної картини світу, і вона реалізується у різножанрових текстах усної народної творчості. Оскільки наше дослідження виконано на матеріалі мови румейських народних казок, увага зосереджена на тій частині фольклорної концептосфери, яка вербалізується саме у мові. Високу зацікавленість викликає місце і роль у фольклорній картині світу християнської картини, яка не могла не знайти відображення в румейській мові з огляду на культурно-історичний розвиток народу. Християнська релігія мала значний вплив на духовне життя румейів. Їх яскраво виражену рису – релігійність – можна помітити в усіх сферах життя.

Концепт «Бог» є базовим культурним концептом, на основі якого формується свідомість румейського народу. Румей – це греки Надазов'я, які були переселені з Кримського півострова за наказом Катерини II і заселили узбережжя Азовського моря, заснувавши м. Маріуполь та 20 сіл. Переселення проходило під керівництвом митрополита Ігнатія, що також характеризує роль християнства в житті переселенців. Християнська релігія та діяльність православних храмів і осіб духовного стану посприяли збереженню греками-румейами рідної мови, духовності, звичаїв та особливостей суспільного устрою. Греки сприймають Бога як щось непізнане, таємниче, що вбирає уявлення про душу, соборність, доброту, відкритість, сердечність. Бог виступає вершителем долі як окремих людей, так і світу в цілому. Він допомагає

людям або карає їх. Так, концепт «Бог» відображає ментально-психологічну специфіку та ціннісну орієнтацію румейського народу.

Згідно з класифікацією концептів А.П. Бабушкіна, концепт «Бог» належить до абстрактних концептів, тобто до таких концептів, які існують у мисленні, але яких немає фізично. Такі концепти мають певну «цінність» та «антицінність», їх не можна побачити або відчутти [Бабушкін 1996, 66]. Найчастіше Бог в румейських казках не має конкретного зображення, ми не знаємо деталі його зовнішності. Також, не зустрічаються конкретні місця знаходження Бога, тобто він є розчиненим у світі. М.В. Піменова у своїй праці «Типи концептів» представляє тричленну класифікацію концептів, які створюють концептуальну систему, методом актуалізації якої виступає мова. Усі концепти, таким чином, можуть бути розподілені на три поняттєві класи: базові, концепти-дескриптори та концепти-релятиви. Щодо концепту «Бог», то він належить до різновиду соціальних базових концептів, а саме до релігійних концептів.

Аналіз румейських народних казок дозволив зробити висновок, що семантична модель концепту «Бог» у румейській мовній картині світу складається з таких компонентів:

1) «особа», тобто Бог визначається як особистість, створіння: *То суру гнэфа тьыгос идьын ту пэды тукомас, вал акату на кадви эна провату на плы («Иванус – прувату йос»)* – А в цей час прокинувся Бог, побачив бідняка й вирішив спуститися з неба і продати бідоласі одну вівцю («Іван – овечий син»); *Мис парохусамдын дьо, пу эн сма ас тун тьыго («Иванус – прувату йос»)* – Поховали ми її тут, де вона ближче до Бога («Іван – овечий син»).

2) компонент «влада»: *Патышахис ап'ати графт: «Э, ты на кагум? Тьыгос ту дьоки масс, ато!» («Зынджирлы хафтан»)* – Цар звідти пише: *Е, що робити? Що Бог дав! («Каптан з ланцюжками»); С пар тьыгос матым ту фос, мону с иси си кала («Иванус – прувату йос»)* – Хай візьме Бог світло моїх очей, тільки б ти, любий, був завжди при здоров'ї («Іван – овечий син»).

3) компонент «відвертість, довіра»: *Канына-па чипа вира ту дьахлыт, ама сас батюшка, тыла тун тьего на лэгу олдугу т алытъя («Дьяя дьахлыдыа»)* – Нікому й ніколи не розповів би я, де знайшов цю каблучку, тільки вам, батюшко, як перед Богом, повідаю правду («Дві каблучки»); *Чи тьелу эмпру сунн козму на махтанэвкүм пу ивра авто ту дьахлытъя а сасб батюшка, тылага эмпру сунн тьего лэгу-сас олдугу т алытъя («Дьяя дьахлыдыа»)* – Не хочу перед людьми похвалитись, як дісталась мені ця каблучка, але вам, святий отче, як перед лицем Господа, розкрию усю правду («Дві каблучки»).

4) компонент «охорона»: *Тъегу дълыя экамыс, ту педъи-м. Ас се хутхарев панда-на тъегос, си тылага хутхарайсис балади т миш («Дъыя дъахлыдъа») – Християнську справу зробив ти, синку. Нехай завжди врятує тебе Бог, як і ти врятував дитячу душу («Дві каблучки»); Симуру хутхарайса-се, атос аври-на на эржит на се скутон. Фепси бдъйна макра ап адъо. Го сбдъазу. Христос ас се пратыс! («Митрея мана») – Сьогодні я тебе порятувала, а завтра він прийде знову і вб'є тебе. Тікай звідси якнайдалі, а я поспішаю. Поспіши ж і ти, мавпочко, і нехай боронить тебе Господь! («Мачуха»).*

5) компонент «моральний суд»: *Паракал, ту педъи-м, тун тъаго ас схо-ра («Дъыя дъахлыдъа») – Молись Богу, хлопчику мій, і проси, хай він простить тебе («Дві каблучки»); Тъе-му пот катэсусин ту бала айц на кри – матыхтын? («Митрея мана») – Господи, чим же дитина ця грішна? («Мачуха»); Прат с килсія – с тун тъыго Тос схоразсе, тыла го («Иванус – прувату йос») – Йди у церкву, помолись. Бог простить тебе, як я прощаю («Іван – овечий син»); Назыс, - лэ атос т манака, - дълыс кала си арта пякис. Си схурепс ас дъок тъыгос ас ту пишириму тукос («Иванус – прувату йос») – Спасибі, – мовив Іван, ти, бабуцю, вже почала добрі діла – то хай Бог тебе простить і здоров'я додасть! («Іван – овечий син»).*

Проаналізувавши румейські народні казки, можна виділити такі характеристики концепту «Бог» як: 1) всемогутнє створіння, яке править світом; 2) дещо непізнане, таємниче, що несе вищу істину; 3) ідеал, радість, любов; 4) допомога і захист; 5) Бог надає людям сенс життя.

Ми дійшли висновку, що концепт «Бог» є культурним концептом, оскільки він відображає особливості національного менталітету, які представлені у складових компонентах культури – знаннях, віруваннях, традиціях, релігії. У румейській мовній картині світу концепт «Бог» – це творець світу, найвища сила, з одного боку, та службове слово, яке слугує для вираження благання, досади, обурення, з іншого боку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Алещенко Е. И.* Этноязыковая картина мира в текстах русского фольклора (на материалах народной сказки) : автореф. дис. на соискание уч. степени докт. филолог. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык” / Е. И. Алещенко. — Волгоград, 2008. — 42 с.
2. *Бабушкин А. П.* Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / Бабушкин А. П. — Воронеж: ВГУ, 1996. — 104 с.
3. *Баранова В. В.* Язык и этническая идентичность. Урумы и румеи Приазовья / В. В. Баранова. — М. : ГУ-ВШЭ, 2010. — 287 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. — К.; Ірпін: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.

5. Казки греків Приазов'я. Румейськ. та укр. мовами / [упорядкув. Л. Н. Кір'яков, перекл. А. Д. Андрєєва]. — Донецьк: Донбас, 2007. — 144 с.

6. Казки села Велика Каракуба / [уклад. Р. С. Харабадот]. — Маріуполь: Федерация грецьких товариств України, 2007. — 138 с.

7. Краткий словарь когнитивных терминов / [общ. редак. Е. С. Кубрякова]. — М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. — 245 с.

8. *Лихачев Д. С.* Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. — М. : Academia, 1997. — С. 4, 280—288.

9. *Мальцев Г. И.* Традиционные формулы русской необрядовой лирики / Г. И. Мальцев // Русский фольклор. — Л. : Наука, 1981. — Т. 21. — С. 13—37.

10. *Пименова М. В.* Типы концептов [Электронный ресурс] / М. В. Пименова // Режим доступа : http://www.kuzsra.ru/diss/conf_27_28/5_pimenova.doc.

11. *Слышкин Г. Г.* Лингвокультурные концепты прецедентных текстов. — М. : Academia, 2000. — С. 9.

12. *Шевченко В. М.* Словник-довідник з релігієзнавства / В. М. Шевченко. — К. : Наукова думка, 2004. — 560 с.

13. *Шмелев А. Д.* Русский язык и внеязыковая действительность / Шмелев А. Д. — М. : Языки славянской культуры, 2002. — 496 с.

Стаття надійшла до редколегії 18.04.2013

В статье обзорно представлены результаты анализа концепта «Бог» на материале румейских народных сказок. Концепт «Бог» в румейской языковой картине мира – это творец мира, высшее существо, которое является частью жизни румев. Этот концепт отражает ментально-психологическую специфику и ценностную ориентацию румейского народа.

Ключевые слова: концепт «Бог», концептосфера, языковая картина мира, румей.

Naidonova Lidiia, postgraduate of Mariupol State University.

Representation of the concept GOD in Rumeic folk tales.

The article contains the results of analysis the concept God on the base of Rumeic folk tales. The concept God in the linguistic picture of the world in the Rumeic language is the creator, the highest being that is a part of the Rumeic life. This concept reflects the mental and psychological characteristics and value orientation of the Rumeic nation.

Key words: concept God, concept sphere, linguistic picture of the world, Rumeys.